

Nijmegen, stad van tegenstellingen (19-08-2017)

HUB STOHR

Middels een lezing en een excursie is een beeld geschetst van de stad Nijmegen. Vrijwel alle West-Europese steden hebben ooit een vergelijkbare ontwikkeling doorgemaakt, hetgeen in principe identieke structuren en vormen in steden heeft veroorzaakt. Toch heeft iedere stad een eigen, uniek karakter. Dat komt door een aantal factoren die per stad kunnen verschillen.

Op de eerste plaats is dat de ligging en het karakter van het landschap ter plaatse. Bij Nijmegen is dat uitdrukkelijk het geval. Tijdens de ijstijden heeft het ijs hier voor bijzondere landschapsvormen gezorgd. De stad ligt op een smeltwaterwaaier die tegen een stuwwal ligt. De stuwwal is in later tijden doorbroken door de Rijn, die bovendien voor nogal wat erosie gezorgd heeft. Het gevolg is dat er in dit gebied flinke hoogteverschillen zijn, die Nijmegen een eigen karakter hebben bezorgd.

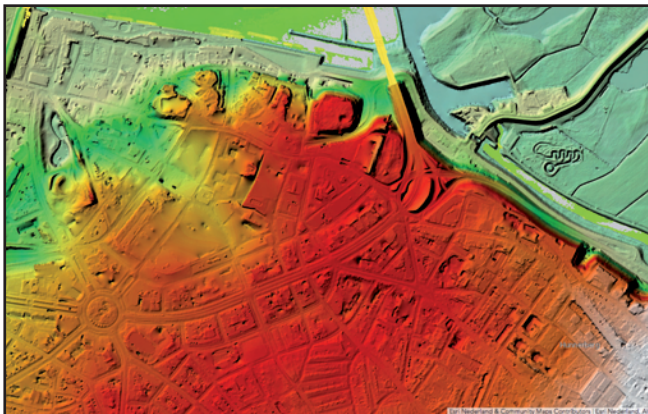
Ook typische eigen historische ontwikkelingen kunnen voor een eigen karakter zorgen. In Nijmegen worden die weer voor een groot deel veroorzaakt door de verschillen in hoogte en de ligging aan de Waal. De Romeinen maakten van de Rijn hun grens (Limes) en door de hoogteverschillen was het een ideale plek om een legerkamp te vestigen op de zogenaamde Hunnerberg, die vele tientallen meters boven de riviervlakte ligt. Bij dit legerkamp

ontstond een burgerlijke nederzetting die gezien wordt als de oorsprong van de stad Nijmegen.

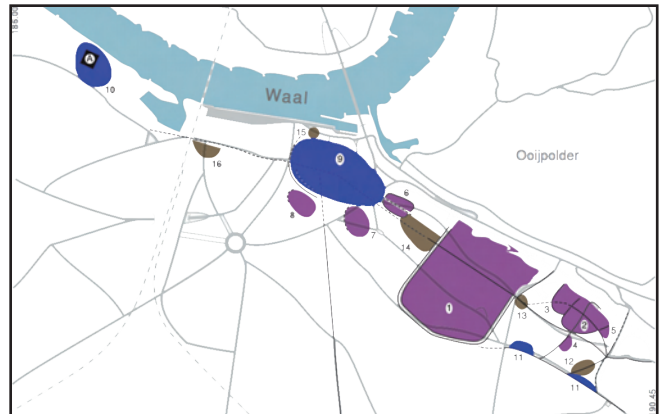
Toch is de huidige structuur van de Nijmeegse binnenstad pas in de Middeleeuwen gevormd. Karel de Grote bouwde een palts op "het Valkhof", één van de hogergelegen delen van de stad. Na een aantal verwoestingen bouwde keizer Frederik II Barbarossa een grote burcht op deze plek, die eeuwenlang de *skyline* van de stad zou overheersen.

Onder de Rooms-koning Hendrik VII werd Nijmegen op 31 augustus 1230 Rijksstad, door de verlening van stadsrechten op basis van de rechten van de stad Aken. Dit betekende dat de stad een eigen stadsbestuur (voorlopig nog in de Valkhofburcht) en eigen rechtspraak kreeg en ter hoofdvaart naar Aken ging. In 1233 kreeg Nijmegen zijn eigen zegel. In de noordelijke Nederlanden is Nijmegen het enige voorbeeld waarvan vaststaat dat het een Rijksstad is geweest. Kort daarop, op 8 oktober 1247, kwam de Rijksstad met het Rijk van Nijmegen echter in Gelderse handen. Graaf Otto II van Gelre en Zutphen kreeg de stad als onderpand van de armlastige Roomse koning Willem II (die tevens graaf van Holland was), en aangezien de lening nooit werd afbetaald, bleef Nijmegen voortaan Gelders.

De burcht van Nijmegen is maar kort in dienst geweest als Duitse residentie. Na Frederik Barbarossa heeft geen koning of keizer er nog geresideerd. De burcht Nijmegen

Hoogteverschillen in Nijmegen

Nijmegen rond het begin van de jaartelling

Nijmegen op het einde van de Middeleeuwen

was zoverre afgeschreven dat ze met al haar toebehoren werd verpand aan Otto II graaf van Gelre door Willem II graaf van Holland.

In 1255 keurde paus Alexander IV de belening van de burcht Nijmegen en de tol te Lobith aan Otto van Gelre goed, en gaf tevens dat deze lenen bij ontstentenis van een mannelijke opvolger op een dochter kon overgaan, wat in 1292 door paus Nicolaas IV ten gunste van Reinald van Gelre werd herhaald. Nijmegen werd nu één van de Gelderse hoofdsteden, het Kwartier van Nijmegen de voornaamste van de vier.

Vooraf door haar gunstige ligging aan de Waal ontwikkelde Nijmegen zich in de Middeleeuwen voorspoedig. In de Tachtigjarige Oorlog veranderde veel: Nijmegen werd een vestingstad gelegen aan de grens van de Republiek. Veel van de rivierhandel ging verloren door de verschuiving van het economische zwaartepunt naar het westen. In 1794 veroverden de Franse revolutionaire troepen de Generaliteitslanden. Hun opmars werd echter gehinderd door de grote rivieren, waaronder de Maas en Waal. Op de Valkhofburcht werd onder leiding van opperbevelhebber van het Staatse leger Frederik van York vergaderd of de stad Nijmegen verdedigd moest worden. Op 27 oktober begonnen de Fransen een aanval op de voorposten bij Neerbosch. De bestuurders en magistraten verlieten de stad op 5 november, deels om bestuursredenen, deels uit lafheid. De Fransen beschoten vervolgens met groot geschut de stad, waarbij brand in de stad uitbrak en de

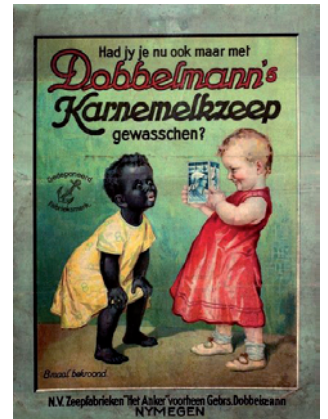
Het historisch deel van Nijmegen

De Grote Markt

burcht hevig werd beschadigd. Op 8 november verliet het garnizoen de stad en trokken de Fransen binnen. De zwaarbeschadigde burcht, tevens symbool voor het stadhoudelijke *ancien régime* en de protestantse overheersing van het overwegend katholieke Nijmegen, werd na veel vergaderen gesloopt, op de Sint-Nicolaaskapel en Barbarossa-ruïne na, en het bouwmaterial verkocht.

Eeuwenlang belemmerde de vesting de groei van de stad. Pas na 1895 begon de stad buiten haar wallen te groeien. Er kwam enige industrie tot ontwikkeling, maar Nijmegen werd geen echt belangrijke industriestad. Bekend was de zeepindustrie van de Gebroeders Dobbelman.

In de twintigste eeuw groeide Nijmegen, zoals alle Nederlandse steden, voorspoedig. In de Tweede Wereldoorlog, op 22 februari 1944, werd de stad zwaar getroffen door een vergissingsbombardement. Bommen van Amerikaanse vliegtuigen verwoestten een groot deel van de historische binnenstad en er vielen meer dan achthonderd slachtoffers. Na de oorlog werd de binnenstad in de toen moderne "wederopbouw-architectuur" herbouwd. Net als in de meeste andere steden zijn ook in Nijmegen

Oud en nieuw in de benedenstad

Uitzicht vanaf het Valkhof

een aantal wijken gesaneerd. Dat was met name het geval in de benedenstad.

Tijdens de excursie is het unieke karakter van Nijmegen met zijn vele tegenstellingen goed zichtbaar geworden. We verkenden delen van de ‘bovenstad’ en de ‘beneden-

stad en de voor Nederlandse begrippen vaak extreme hoogteverschillen tussen beide delen. Een deel van Nijmegen heeft een uitgesproken historisch karakter, maar als gevolg van het bombardement is een deel van de binnenstad veel moderner, ontstaan in de periode van de Wederopbouw. De keuze bij de sanering van de benedenstad voor sociale woningbouw heeft geleid tot een grote tegenstelling tussen de rustige, redelijk eenvormige benedenstad en de drukke, levendige bovenstad. Maar we hebben tijdens ons bezoek ook genoten van de vele mooie monumenten die er nog steeds in Nijmegen te vinden zijn en de vele zeer gezellige plekjes in de binnenstad.

De afbeeldingen zijn verzorgd door Hub Stohr, de foto's door Frans Lussenburg.

